

<https://urok.osvita.ua/materials/mova/leksika/>

План-конспект заняття на заявлену тему, мета якого – повторити теоретичні відомості про слово: його ознаки, функції, значення; звернути увагу на полісемію; удосконалювати навички визначати переносне значення лексем; розвивати творче мислення, пунктуаційну грамотність; збагачувати словниковий запас.

Тема уроку. Лексичне значення слова

З видимого пізнавай невидиме.
Григорій Сковорода

Мета уроку:

- повторити теоретичні відомості про слово: ознаки, функції, значення;
- звернути увагу на полісемію;
- удосконалювати навички визначати переносне значення лексем;
- розвивати творче мислення, пунктуаційну грамотність;
- збагачувати словниковий запас;
- виховувати любов до життя.

Хід уроку

I Організаційно-вступна частина

1. Слово вчителя.

- Доброго дня! Я рада вас вітати на уроці. Він у нас сьогодні незвичайний. Посміхніться один одному, адже життя прекрасне .

2. Повідомлення теми, мети та епіграфа уроку.

- На партах лежать аркуші паперу та обереги, за правильну відповідь приклейте обереги у верхній частині аркуша.

II Актуалізація опорних знань

1. Дайте відповідь на запитання:

Розділ мовознавства, який вивчає словниковий склад мови, - це

- а) лексика;   б) *лексикологія*;   в) фразеологія.

2. Продовжте речення

Лексика – це... (*Сукупність слів нашої мови, її словниковий склад*)

3. Встановіть послідовність, скажіть визначення слова

Слово – це *в, а, б, г*.

- а) складається зі звука чи звуків;
б) має певне значення;
в) основна одиниця мови;
г) є будівельним матеріалом для словосполучення і речення.

Слово – це основна одиниця мови, яка складається зі звука чи звуків, має певне значення, є будівельним матеріалом для словосполучення і речення.

III Застосування умінь та навичок на практиці

1. Проблемно-пошукове завдання.

Яку функцію виконує слово? (називає особу, предмет, явище, ознаку)

Що ще може називати слово? (дію, стан, ознаку дії, число, кількість...)

Наведіть, будь ласка, приклади: (трійка, п'ятірка, сотня, жовтизна, біг, стрибок, метання, швидко, життєрадісно, спів, ходьба, білизна)

Отже, слово виконує називну функцію.

Чи однакові ручки за кольором, формою, розміром? (Різні)

Ручка – це назви кожного конкретного предмета чи узагальнена назва ряду однорідних предметів? (Узагальнена назва)

Отже, слово виконує узагальнену функцію.

2. Лексичне дослідження в групах

Самостійно прочитати речення, виписати підкреслені слова, вказати, що вони називають

I група

Виписати підкреслені слова, вказати, що називає іменник, прислівник.

Життя – це посмішка уранці.

Життя - це фотографія у рамці.

Життя - це квіти навесні.

Життя - це жарти і пісні.

Життя - це щастя, що навколо.

Життя - це біль,

що серце всім коле.

Життя - це вулиці, це люди.

Життя - природа, що усюди.

Життя - це віддане кохання.

Життя - це мрії, сни, зізнання.

(*Рамка – предмет, пісня – жанр, щастя – абстрактне поняття, люди – сукупність істот, уранці – час, навколо – місце*).

Довідка

Лексичне значення іменника: Лексичне значення прислівника:

конкретні предмети (олівець, сіль); **ознака дії** швидко, старанно);

істоти (хлопець, кішка, риба, муха); **місце** (скрізь, там);

абстрактні поняття (дружба, перемога); **час** (увечері, навесні);

сукупність істот (народ, згряя).

причина (наперекір);

міра (дуже);

стан предмета (радісно);

міри і ступеня (надто, зовсім).

II група

Виписати підкреслені слова, вказати, що називають дієслова, займенники.

Життя – це шанс, використай його!

Життя – це краса, дивуйся їй!

Життя – це мрія, здійсни її!

Життя – це обов'язок, виконай його!

Життя – це гра, то грай!

Життя – це любов, то люби!

Життя – це таємниця, розгадай її!

Життя – це трагедія, витримай її!

Життя – це пригода, наважся на неї!

Життя – це щастя, створи його сам!

Життя – це життя, врятуй його!

Довідка

Лексичне значення дієслова:

конкретна фізична дія (рубати, малювати, орати);

стан предмета (сидіти, хвилюватися, хворіти);

становлення предмета, зміни, що відбуваються з ним

(старіти, рости, худнути, зеленіти);

рух і переміщення в просторі (бігати, ходити, плавати);

вияв різних відношень між предметами довкілля

(межувати, належати, суперечити);

ставлення до кого-небудь (шанувати, кохати, поважати);

діяльність органів чуття (бачити, чути, нюхати).

Лексичне значення займенника:

предмет /істота (я, вони, той, хто, дещо);

ознака (всякий, мій, ваш, нічий);

кількість (ніскільки, стільки, казна-скільки),

але не називає їх.

(Дивейся – стан предмета, грай – конкретна фізична дія, люби – ставлення до когось, створи – конкретна фізична дія, його, її, неї – вказує на абстрактне поняття, але не називає його).

III група

Виписати підкреслені слова, вказати, що називає прикметник, дієприкметник.

Життя - це інколи образи.

Життя - обірвані всі фрази!

Життя - це ревності, сумління.

Життя - це страх, це рух, горіння...

Життя - це інколи гіркі страждання...

Життя - це дружба, це кохання!

Життя - це погляд несміливий,

Цей погляд ніжний і звабливий!

Життя - це сонечко зимою,

Трава, покрита росою.

Життя - гуляти під дощем;

Бути із заплаканим лицем.

Життя - холодні грози літом.

Життя - це бути з цілим світом!

Довідка

Лексичне значення прикметника:

колір (червоний, чорний, білий);

розмір (великий, малий);

смак (солодкий, гіркий, кислий);

відношення до місця і часу

(київський, передній, лівий, пізній, ранній);

відношення до матеріалу (залізний, скляний);

зовнішні та внутрішні ознаки

(стрункий, білявий, розумний, кмітливий);

ознаку за належністю (материн, братів, сестрин).

Лексичне значення дієприкметника:

ознака за дією (опалий, стихаючий, освітлений).

(Гіркі – смак, ніжний – внутрішню ознаку, холодні – відчуття, обірвані, звабливий, заплаканим – ознака за дією).

У якому словнику можна знайти лексичне значення слова?(тлумачному)

Чому в цих реченнях ставимо тире? (тире між підметом і присудком, вираженими іменниками)

3. Вибірковий диктант

Прочитати речення. Виписати з поданих речень службові частини мови: I група – сполучники, II група – частки, III група – прийменники.

I група День — маленьке життя, і треба прожити його так, начебто ти маєш померти зараз, а тобі раптом подарували ще добу. (Максим Горький) Живи так, щоб ніколи не було соромно, якщо те, що ти робиш або говориш, стане відомо усьому світу, — навіть якщо те, що стане відомо, буде неправдою. (Річард Бах) (**I група: і, начебто, а, щоб, якщо, або**).

II група Людині подаровано тільки одне життя — чого ж не прожити його як слід? (Джек Лондон). Людина щаслива, лише коли вона на своєму місці. (Люк де Вовенарг) Нехай він вірить в себе, і йому повірить весь світ. (Шиллер) Мало вміти бачити, потрібно ще навчитися не бачити того, чого немає. (Л. Уайз) (**II група: тільки, ж, не, лише, нехай, ще**).

III група Між нашим життям і смачною вечерею є багато подібностей. Але різниця полягає в тому, що на вечері десерт подають наприкінці. (Роберт Стівенсон) Майбутнє завжди видається кращим від теперішнього. (Полібій) Ніколи ні про що не жалкуй: інколи неприємності трапляються на благо, а мрії не втілюються до кращого. (Олег Рой) (**III група: між, в, на, від, про, до**).

Що називають прийменник, сполучник, частка?

Отже, службові частини мови лексичного значення не мають

4. Робота біля дошки

Визначити граматичні категорії іменника, прикметника, дієслова.

Любіть життя – найбільшу цінність

1 група – цінність, 2 – найбільшу, 3 – любіть.

Цінність – I група	Найбільшу – II група	Любіть – III група
1.Іменник	1.Прикметник .	1.Дієслово.
2.Початкова форма (Н.в., одн.).	2.Початкова форма (Н.в., ч.р., одн.).	2.Форма дієслова (інфінітив, особова, родова, дієприкметник, дієприслівник, безособова).
3.Абстрактне / конкретне.	3.Розряд за значенням (якісний, відносний, присвійний).	3.Вид (доконаний / недоконаний).
4.Назва істоти / неістоти.	4.Ступінь порівняння (для якісних).	4.Перехідне / неперехідне.
5.Рід.	5.Рід. 6.Число. 7.Відмінок.	5.Спосіб дійсний / умовний / наказовий).
6.Число.	8.Група (тверда / м'яка).	6.Час (для дійсного способу).
7.Відмінок.	9.Форма повна / коротка (зелен).	7.Особа / рід. 8.Число.
8.Відміна (I, II, III, IV).	10.Стягнена / нестягнена (веселії).	9.Дієвідміна (I, II).
9.Група (тв. / м'як. / міш.).		

(Цінність – ім., цінність, абст., неіст., заг., ж.р., одн., З.в., III в. Найбільшу – прик., великий, якісний, найвищий ст., проста форма, ж.р., одн., З.в., тв..г., пов. ф., ст.

Любіть– дієс., особова форму(дієслова наказового способу - це особові форми), , недок, перех., наказ с., II ос. мн., II дієв.)

Лексичне чи граматичне значення слів написано на дошці?(граматичне)

Отже, слово має лексичне і граматичне значення.

То лексичне значення – це ... скажіть, будь ласка,..(те, що слово означає)

Грамматичне значення слова вказує ... скажіть, будь ласка, (на морфологічні ознаки)

Хто пояснить: чому пишемо тире в цьому реченні? (прикладка в кінці речення)

5. Лінгвістичне спостереження

Прочитайте речення, назвіть лексичне значення слова «сім'я», скористайтеся словником.

1.Сім'я - це те первинне середовище, де людина повинна вчитися творити добро.

(В.Сухомлинський) (родина)

2.Ліс — це великий дім, у якому живе багато різних сімей і всі взаємопов'язані між собою.

(група комах, тварин, птахів)

3.Україна – сім'я українського народу. (прислів'я) (народ, нація)

Чому ставимо тире в цих реченнях? (тире між підметом і присудком)

Чому в першому та другому реченні ставимо кому? (складнопідрядні речення, кома між частинками)

Словничок:

Сім'я – 1.Група близьких родичів, що проживають разом (дружня сім'я Лесі)

2. Група тварин, що складається з самця, однієї або кількох самок і малят (бджолина сім'я, вовча сім'я)

3. Група споріднених мов, об'єднаних спільністю походження (сім'я слов'янських мов)

4.перен.Група людей, народів, націй, згуртованих дружбою, спільною діяльністю, спільними інтересами (народів сім'я)

5.перен. Група, організація людей, об'єднаних дружбою і спільними інтересами (шкільна сім'я)

Зробіть висновок про лексичне значення слова сім'я (слово сім'я багатозначне).

6. Робота з підручником (одна дитина читає)

Розгорніть підручник сторінка 108, прочитайте.

Одне слово може мати кілька лексичних значень. Таке явище називається багатозначністю, або полісемією

7. Творче конструювання

Побудувати 2 речення, вжити слово в різних значеннях Група - жити, 2 – життя 3 – життєвий, скористайтеся словничком.

I група: 1. тут, цікаво, і сьогодні, жити, щоб, свій, розвивати, талант.

2. кохання, моєму, в, серці, палке, жити.

II група: 1. це, життя, музика, вона, веселий, почути, передзвін.

2. журливе, життя, шуміти, жито, жовте...

III група: 1. життєвий, подолання, шлях, до, випробування, досконалість.

2. переміститися, центр, життєвий, Київ, до.

Ключ:

1. Жити цікаво тут і сьогодні, щоб розкривати свої таланти.

2. Палке кохання живе в моєму серці.

1. Життя – це музика, почуй її веселий передзвін!

2. Шумить життя журливе жовте жито... (Б.-І. Антонич)

1. Подолання життєвих випробувань – шлях до досконалості.

2. Життєві центри перемістились до Києва

Словничок:

Жити – бути живим, існувати; антонім – померати (жити весело);

– перебувати, мешкати де-небудь (жити в селі);

– проводити життя в якийсь спосіб (жити самотнім);

– перен. Бути, мати місце, існувати (живе в серці).

Життя – існування всього живого, антонім – смерть (ніякий звук життя);

– стан живого організму в стадії розвитку, зросту (ознаки життя);

– період існування кого-небудь; усе пережите людиною за її вік (моє життя);

– прояв фізичних і духовних сил живих істот (сповнений життя);

– те, що реально існує, дійсність (сюжет твору взято з життя).

Життєвий – від життя (життєвий досвід);

– перен. Дуже важливий у житті, для життя, основний (життєво важливе питання).

Життерадісний – той, який любить життя, завжди радісний, веселий (життерадісна Марійка).

Життєстверджуючий – той, який здатний творити, перебудовувати життя. (життєстверджуюче вчення);

– той, який пройнятий оптимізмом, бадьорістю,

вірою в перемогу добра над злом (життєстверджуюча музика).

Життєдайний – той, який потрібний, необхідний для життя, який дає життя (життєдайні соки).

7. **Послухайте поезію «Крила» Ліни Костенко**, скажіть, у якому значенні вживаються слова «крила»?

Відео «Крила» Ліни Костенко у виконанні Б. Ступки (крила птаха пряме значення, крила людини переносне)

Отже, переносне значення слова – це образна назва предмета, явища, ознаки, дії, яка набуває іншого значення завдяки подібності.

8. Лексичний практикум

Пригадати теоретичні знання з літератури.

Які переносні значення слова ви знаєте? (метафора, метонімія, синекдоха)

Встановити відповідність. Виконавши завдання, ви отримаєте ключ-розгадку – вираз.

Довідка:

Метафора – вживання слова, що називає предмет, явище, дію, ознаку для назви іншого предмета на основі подібності їхніх ознак або схожості вражень про них: сонечко виглядає з-за хмар.

Метонімія – перенесення одного класу предметів або одиничного предмета на інший клас або одиничний клас на основі суміжності: Шумить Хрещатик туго, як прибій.

Синекдоха – різновид метонімії, полягає в перенесенні назви частини на предмет як ціле і навпаки: Він знав, що в селі його чекає дах і хліб-сіль.

I група

1. Життя шумить і грає. М. Рильський	Р) синекдоха	1-Б
2. Тобі то добре, ти цього не знаєш, У тебе й мука піде у пісні. Л. Костенко	Б) метафора	2-Е
3. І на оновленій землі Врага не буде, супостата. А буде син і буде мати. Т. Шевченко	Е) метонімія	3-Р

II група

III група

1. Як будеш так розношувати душу, Вона гляди із совісті спаде. Л.Костенко	И) синекдоха	1-Е
2. В житті лиш сила нищить перешкоди. І. Франко	Ж) метафора	2-Ж
3. Я б не лишила тебе в самотині, Країно моя! Леся Українка	Е) метонімія	3-И

1.Н аш лю д має в соб і баг ато сил , що б род ити Ше вче нкі в, Фе дък ови чів, Фр анк ів. (В. Сте фа ник)	М) си не кд ох а	1 - М
2.В се	Р) ме	2 -

міс то спи ть сув оре й мо вча зне . Жи ття пл иве , все пос пі ша юч и куд ись . Л. Ко сте нко	та фо ра	И
З.С аха єть ся роз губ лен а ду ша, По чув ши рап	И) ме то ні мі я	З - Р

ТО		
М		
ТИХ		
І		
КРО		
КИ		
ЩА		
СТЯ		
.		
Л.		
КО		
СТЕ		
НКО		

9. Творча робота (лист захисникам)

Україна переживає час, коли змушена відстоювати свою незалежність. Наше життя захищають військові та добровольці, оберегами для яких є листи. Напишіть листа захисникам, щоб вони залишалися живими, використовуючи слова в переносному значенні.

IV. Домашнє завдання.

Напишіть твір на тему: «Життя прожити – не поле перейти», використовуючи слова в переносному значенні.

V. Підсумок уроку.

Я дякую за активну роботу на уроці. Написані листи передамо волонтерам.

IV. Оцінювання.